

ВРЕДНОСТ КАО ОБАВЕЗУЈУЋА СНАГА ПРАВА – СХВАТАЊЕ РАДОМИРА ЛУКИЋА

Апстракт: *Методом концептуалне анализе докторске тезе из права професора Радомира Лукића (Обавезујућа снага правне норме и проблем објективног права) и Система филозофије права биће представљена разматрања којима се професор Лукић непрестано враћао током свог правно-теоријског стваралаштва. Једно од најсложенијих теоријско-правних питања филозофије права којима се бавио професор Лукић свакако је питање обавезујуће снаге права, односно да ли она зависи од вредности које субјект усваја у својој свести или човек извршава норму због страха од санкције. Детаљније ће бити изнет и његов став о објективном праву, које представља идеал и вечну и узвишену тежњу ка савршеној хуманости, као и однос између објективног и позитивног права.*

Кључне речи: *вредности, објективно право, природно право, позитивно право, санкција.*

1. Увод

Позитивистички приступ објашњења појма права у правној науци се у суштини своди на постојање правне норме прописане од стране државе, и заштићене државним апаратом принуде. Овде се заправо мисли на нормативистички приступ одређивања појма права, према коме се право састоји из норми, односно исказа о ономе што треба да буде, чију делотворност, односно понашање људи у складу са нормом обезбеђује држава путем санкције. Међутим, ако пођемо од појмовног одређења права као „*спољашњег регулисања људског понашања ради успостављања садржински вредносног стања*” (Ласк, 2005: 26), долазимо до могућности укључивања права у вредносне оквире, и питања обавезности таквог права. Полазећи од овакве концепције појма права, право је по својој суштини природно право које

¹ milanovic.jelena.ni@gmail.com

произилази из саме природе ствари, које се намеће људима и које они ре-продукују позитивним правом, а делотворност права се огледа у његовој обавезности за људе за које такво право представља вредност.

Према схватању професора Радомира Лукића, право је делотворно не зато што постоји ефикасност његове примене, већ зато што обавезује, односно нагони људе да га остваре. Основ ове обавезности никако не може бити санкционисаност норме од стране одговарајућег државног апарата принуде, већ једна норма има обавезан карактер једино зато јер за људе на које се односи представља вредност (Лукић, 1995: 363). Другим речима, основ обавезности права лежи не у његовој санкционисаности од стране одговарајућег апарата принуде, већ управо у његовој вредности. Према оваквом схватању, примена права представља материјалну чињеницу која нема никакве везе са нормативном обавезујућом снагом, као један вид обавезности норми који произилази управо из вредности која се остварује нормом. У том смислу, и норме позитивног права имају обавезну снагу једино ако субјект чије понашање регулишу претходно усвоји одговарајуће вредности које те норме остварују.

2. Појам вредности – уопште

Вредност можемо дефинисати као суд да једна чињеница (или неко чињенично стање) треба да постоји (Лукић, 1995: 364). Вредност је оно што би требало да буде, односно „то је један захтев уперен ка ономе што јест у правцу да оно што треба постане јест, да се захтев оствари, не губећи никако своју суштину требања” (Лукић, 1992: 199). Вредност не постоји објективно у чињеницама, већ представља наш суд о томе да нека чињеница има вредност. Да бисмо утврдили вредност неке чињенице, потребно је пре свега у својој свести утврдити да суд о вредности постоји, односно да нека чињеница треба да постоји.

Вредности су посебна врста идеалних појава, и као такве чине део идеалног света, оног што јесте, што постоји, али истовремено поставља захтев да буде оно што треба да буде, па припада посебном делу света – свету вредности. Као оно што треба да буде, вредности се једним делом остварују људским понашањем, па постоје одређена правила (норме) која одређују суштину тог понашања да би се вредност што потпуније остварила. Норме са друге стране немају сопствену вредност, оне су средство за остварење вредности. Међутим, онај ко усвоји вредност и жели да је оствари, по правилу усваја и норму која је најпотпуније остварује, те се може рећи да и норма има једну посебну врсту вредности, која се састоји у могућности остварења норме.

Будући да норме остварују оно што треба да буде, што произилази из њихове везе са вредностима, по неким схватањима оне такође припадају посебном свету вредности. Ипак, како сам исказ о требању није истоветан са требањем и припада ономе што јесте, то и норма припада реалном свету, без обзира што садржина норме припада идеалном свету.

Вредност увек постоји у нашем духу као неки суд, и има идеално значење јер она постоји у нашој свести као позив на остваривање, као нешто што треба остварити и оно што *треба* да постоји, те можемо рећи да вредност представља један идеал, једно стање свести које је независно од узрочног света. То стање свести, суд, је суштина вредности и представља тежњу ка постојању, ка остварењу, нешто што треба да се оствари, јер ако се оствари, то више не може бити вредност, већ чињеница која постоји у складу са вредношћу. Дакле, суштинско за вредност је оно што треба, а њено својство да истовремено и јесте је споредно својство и нужно само утолико што оно што треба је истовремено и оно јест вредности (Лукић, 1992: 199).

Када говоримо о суштини вредности, односно о њеној природи, намеће се питање да ли вредности постоје објективно, изван наше свести или оне постоје само у односу на неки субјект. Полазећи од тога да вредност представља наш суд о томе да нека чињеница има вредност, можемо закључити да вредност постоји само у односу на неки субјект, то је оно што треба да буде за конкретног субјекта који суди. Међутим, иако вредност постоји само за субјекта, не може се сматрати да је она његова творевина, јер вредности егзистирају објективно, било самостално, било у неком надискуственом духу, као и остале стварности, а субјект само открива, односно утврђује њихово објективно постојање. И управо то утврђивање објективног постојања вредности од стране субјекта приликом чина спознавања вредности даје вредностима и одређену дозу субјективизације.

Дакле, вредност постоји независно од субјекта, јер својство вредности да „треба да буде” јесте један објективан облик који постоји на свој начин требања, са захтевом да се оствари, без обзира да ли је остварена или не. Међутим, тај објективни облик сам по себи не може да конституише вредност до краја, потребан је садржај, „оно што треба да буде”, а тај садржај је увек конкретан и зависи од субјекта.

Било да постоји објективно или субјективно, вредност се, искуствено гледано, доживљава као садржај свести и људи не могу знати да ли је она њихова творевина или је објективно дата, као што уопште не могу знати да ли вредност постоји објективно независно од њиховог доживљаја – јер је објективни идеални свет недоступан људима као такав, он им је доступан једино у сопственом искуству, тако да чак и када би га стварно сазнали,

не би могли знати да су га сазнали, и зато се вредности као ирационалне појаве за разлику од објективно постојећих законитости не могу ни доказивати (Лукић, 1992: 203).

Другим речима, човек ствара судове вредности, односно циљеве које треба да оствари. „Вредност коју ствара је за њега објективна вредност јер одговара његовој природи; било која да је вредност она је дело људско, дакле, субјективно, јер не долази споља” (Лукић, 1995: 365). Полазећи од оваквог становишта, долазимо до закључка да је вредност ипак дело човека, те да постоји у људској свести, али није познато одакле долази.

У погледу садржаја права, Лукић разликује непрецизне и апстрактне вредности, са једне, и конкретне вредности са друге стране. Непрецизне и апстрактне вредности су правда, једнакост, слобода и у погледу ових вредности постоји универзална сагласност код свих људи. Тако долазимо до појма објективног права², које је конституисано са једне стране преко општих, апстрактних вредности и са друге стране преко конкретних вредности. Међутим, те апстрактне вредности је потребно даље конкретизовати, услед чега долази до разлика између посебних правних система, те до сукоба између позитивног и објективног права, јер се ради о вредностима за које не постоји сагласност у погледу конкретизације. Зато Лукић сматра да се не тражи апсолутно објективно право већ релативно право у смислу да оно што је прихваћено као објективна вредност проистиче из чињеница у датој етапи развоја људске свести.

Као критеријум за утврђивање објективности одговарајућих вредности он наводи усвајање вредности од стране елите, имајући у виду његову тезу да је елита по дефиницији боља од масе. Сходно томе, и њено право је ближе објективном праву, будући да се може контролисати путем чињеница, у оној мери у којој зависи од њих, а та мера је свакако већа него у случају масе.

3. Објективно право

Идеју да право мора бити одређено као објективно, постојеће у самим стварним односима у друштву среће се у нашој правној, теоријској мисли

² Проблем објективног права представља питање чијем се решавању Радомир Лукић непрестано враћао током своје шездесетогодишње каријере бављења теоријско-правним питањима. Лукићева најранија разматрања објективног права заснована су на једном синтетичком приступу. Наиме, Лукић стоји на становишту да се приступ који право третира као идеалну појаву, али и приступ који га своди на пуку чињеницу чија се обавезност испољава путем делотворности, апсолутно не могу прихватити услед своје суштинске непотпуности. Тек њиховом синтезом, могуће је према његовом мишљењу, разматрање посматране стварности у целини. Лукић заправо поистовећује појам позитивности са објективним постојањем одговарајуће појаве.

од Григорија Гершића, Ђорђа Тасића па све до професора Радомира Лукића. Схватање професора Лукића о објективном праву је оригинално и плод полувековног размишљања, право које има значајно место у универзуму и доприноси опстанку и усавршавању света (Поповић, 1995: 113).

Средишњи правно-филозофски проблем, проблем вредности права, професор Радомир Лукић излаже кроз појам објективног права, према коме се објективне законитости преобраћају у правну норму. Питање објективног права је за њега основно питање филозофије права и представља учење о надискуственим елементима у позитивном праву. Према његовом гледишту, објективно право нико не ствара јер то није ни неопходно, „оно је објективно дато, налази се у самој суштини света чим је овај створен, у односима између средстава којима се остварује циљ света и остварење тог циља, а циљ света је постојање и одржавање највећег броја што савршенијих бића, пре свега, људи у њиховом најпотпунијем могућем достојанству, које се састоји у њиховом особеном савршенству, тј. у потпуном развоју свих својстава њихове природе” (Лукић, 1992: 404). Будући да је објективно право променљиво, дужност друштва је да објективно право као једну врсту природног права, сазнаје и примењује као у свом законодавству. „Објективно право тако постоји као једна врста 'природног' закона, јер није ништа друго него у норму претворен такав закон. Зато се и може назвати природно право, и зато људи и могу да овај закон открију као и сваки други објективно дати закон и ако хоће циљ који се применом закона постиже – да га и примене и циљ остваре.” Спознајући објективно право као посредно одређено светским духом као општим „законодавцем” света, задатак је и човека и његовог друштва да то право што потпуније сазна и примени га у свом позитивном праву (Лукић, 1992: 405). Зато право никако не може бити било каква произвољна творевина онога ко држи власт и принуду, већ је оно нешто што је објективно и нужно, изнад субјективне људске произвољности, нешто што треба открити (Лукић, 1992: 362).

Питање објективног права за Лукића представља једно од најосновнијих и најтежих питања теорије и филозофије права. Објективно право, према његовом мишљењу, у свом непрестаном сукобу са позитивним правом, представља својеврсну тежњу свеколиког људског рода ка савршенству, идеал који је вечан и племенит (Лукић, 1995: 264).

Објективно право је одређено као објективно постојеће у самим стварним односима у друштву, а његова суштина је одређена на основу суштине самог света као целине. Наш истакнути теоретичар права Григорије Гершић је ову мисао исказао на сличан начин, одређујући право као „појаву једнога закона који влада над целим космосом” (Гершић, 2011: 23). Ипак, објек-

тивно право се не може одредити само позивањем на природу ствари, јер објективно право није одређено само светом какав јесте, већ је потребно додати и субјективни елемент, циљ света. Тај циљ света јесте заправо врховна вредност која треба да се остварује у свету, односно сам опстанак света његово одржање, које је услов и свих осталих вредности. Када се одреди врховна вредност као циљ света, из које произилазе све остале вредности, из тог циља произилази и само објективно право, јер је и оно средство за постизање вредности. Такво објективно право садржи правила понашања, норме које најпотпуније остварују циљ света, и оно је објективно дато, налази се у самој суштини света, њега нико не ствара јер то није ни потребно, а људима остаје да га утврде и спознају. Када посматрамо поједине врсте друштвених односа у којима се налази објективно право, видимо да се објективно право конкретизује у нормама које остварују извесне чисто правне вредности, као што су правда и истина, и на тај начин ове правне вредности одређују одговарајуће елементе самог објективног права. Објективно право представља заправо једну врсту природног закона, јер у суштини то и јесте – природни закон претворен у норму.

Објективно право постоји само ако се налази у свести људи и као такво утиче на позитивно право, има обавезујући карактер и подстиче људе да га остварују путем позитивног права. У овом периоду свог научног стваралаштва, он објективно право доводи у сукоб са позитивним правом, које је у односу на позитивно право објективно и стварно обавезујуће. Другим речима, основ обавезности права лежи у његовој вредности. За разлику од неких теоретичара права који санкцију узимају као суштинску карактеристику права, према Лукићевом схватању право никако не може почивати само на санкцији, а правни систем који не би имао чвршће основе осим санкције, не би био функционалан. Та основа јесте обавезујућа нормативна снага, усвојена вредност.

3.1. Сазнање објективног права

Позитивно право налази се у позитивним законским прописима, изражено језиком, и као такво непосредно доступно тумачењем језичког исказа, док се објективно право налази у чињеницама, тј. у односима између појава, односно законитостима које њима владају. Објективно право зато садржи све норме које су неопходне за остварење врховне вредности света – циља права, а те норме су самим тим и објективне у смислу да су дате човеку, да их он не ствара, већ их само упознаје и остварује својим понашањем. Објективно право је у суштини превођење у правне норме оних научних закона које човек успе да утврди, а који омогућавају остварење циља права,

односно света (Лукић, 1992: 490). То су природни закони, али и друштвени закони као и разни нормативни системи које људи стварају – пре свега мисли се на морална правила, јер је морал значајан у одређивању људског понашања. Тако долази до тога да се изједначавају природни закони са правним и моралним нормама, па долазимо до једног природног права које је објективно, односно независно од људске воље.

Поред оваквог непосредног сазнања, постоји и један посредан начин сазнања објективног права, кроз сазнање лоших последица примене позитивног права које је у сукобу са објективним правом. Реч је о лошим друштвеним последицама позитивног права које се јављају услед разлика између позитивног и објективног права, када друштво назадује услед правне несигурности, правних прекршаја и других друштвених аномалија. Тада се променом позитивног права и његовим усклађивањем са објективним правом може утицати на добробит друштва и његов напредак, како би се дошло до највишег циља права и света.

3.2. Однос објективног и позитивног права

Објективно и позитивно право су два одвојена права, иако се њихове садржине у знатном делу подударају. Објективним правом одређују се друштвени односи који одговарају природи ствари и остварује врховна светска вредност,³ док се позитивно право огледа у његовој нормативности која је без значаја за објективно право. Зато објективно право има предност у односу на позитивно право, и хијерархијски је постављено као више с обзиром да позитивно право треба да преузме сва битна својства објективног права и да га у највећој мери оствари. Зато би идеално било да се ова два права у највећој могућој мери подударају, како би се кроз позитивно право применило објективно право и остварила врховна вредност.

Међутим, објективно право се остварује снагом права независно од позитивног права, уколико је оно истинско право, које тачно испуњава своју улогу додељену му светским духом – опстанак и развој света (Лукић, 1992: 412). Друштво у коме позитивно право није поистовећено са објективним правом не може напредовати, а у крајњем случају пропада уколико се не усклади са објективним правом. Објективно и позитивно право се веро-

³ Врховна светска вредност је Добро, опстанак света, односно како наводи професор Лукић, „опстанак највећег могућег броја бића у њиховом пуном достојанству”, подразумевајући притом на првом месту људска бића као особене моралне субјекте способне да свесно чине добро доприносећи тако светском врховном Добром. У врховну вредност света укључује се и врховна вредност права, и тако се све посебне правне вредности (правда, слобода, истина итд.) укључују у врховну општу правну вредност, а ова у врховну општу светску вредност.

ватно никада и не могу потпуно ускладити, и зато су увек у сукобу, што је последица човекове слободне делатности. Сталне разлике између позитивног и објективног права су присутне и зато што се објективно прво мења са променом друштвених односа, што није случај са позитивним правом. Други проблем је што различите групе људи желе да се домогну власти, како би могле да утичу на прописивање позитивног права, у складу са својим интересима и погледима, а често на штету других група. Заправо, историја права указује на то да је правни живот битно променљив у борби друштвених група, коју воде не само за право, како је то истицао Јеринг, већ за право боље од постојећег, а различити видови сукоба у области права суштински су изражени у сукобу објективног и позитивног права (Вукадиновић, 2015: 1490).

Зато је једно од важних питања филозофије права однос између објективног и позитивног права, а пре свега утврђивање објективно постојећег права и однос који постоји и који треба да постоји између ова два права. Објективно право је једно савршено право у смислу да би његова примена могла да оствари основни циљ права, који није ништа друго до постојање људског друштва, односно опстанак друштва као једног од битних чинилаца света (Лукић, 1992: 414), и зато између њих мора постојати узајамна веза, а идеално би било када би се позитивно право у целини поистоветило са објективним правом, јер би тако био најпотпуније остварен циљ права уопште.

За свако дато друштво и сваки тренутак његовог развоја постоји једно дато објективно право које одговара стварном стању тог друштва, његовом степену развоја, а прилагођавање позитивног права том идеалном објективном праву зависи од конкретних прилика у сваком друштву (Лукић, 1992: 414). Зато је задатак друштва да објективно право сазна што тачније и што доследније стварност и претвори је у позитивно право, јер сваки несклад између ова два права омета развој конкретног друштва, па чак и прети опстанку тог друштва.

4. Вредносни аспект права

У правној науци је готово неспорно да нема правних радњи разумних особа без аката вредновања. Правни поредак чине вредносни ставови и циљеви на којима се заснивају правно релевантни друштвени односи, али вредносна свест није у основи само правног већ и сваког другог људског понашања, односно друштвеног деловања. Егзистенција човекова без вредновања онтолошки је немогућа, она би у тим условима била просто животињско морање, а не слободно опредељење и требање (Висковић, 1981: 107).

Да бисмо објаснили вредносни аспект права, морамо пре свега одговорити на следеће питање: који вредносни принципи, вредновања и циљеви делују у правном поретку и да ли су они специфични у односу на остале врсте друштвених поредака? Када говоримо о вредносним принципима, мислимо на апстрактне ставове којима се неке врсте људских радњи сматрају за пожељне, и проглашавају као оно што треба да буде, због тога што остварују неке суштинске људске потребе. Тако и друштвене норме прихватамо као правно важеће или обавезне уколико остварују објективно важећи принцип правде, односно ако су праведне, док губе правни карактер ако су неправедне – односно ако у себи не садрже вредност. Са аспекта природноправног учења, норма позитивног права јесте истинско право само ако остварује правду као апсолутну вредност, односно друге правне вредности које треба да оствари.

Према умереној варијанти оваквог схватања, неправедна позитивна норма губи унутрашњу обавезност, односно субјекти је не смеју усвајати у својој свести, али начелно остаје важећа у спољним односима правних субјеката и према држави (Висковић, 1981: 111). Овакво схватање налазимо код Томе Аквинског који сматра да закони који се противе људском добру не обавезују, али их ипак треба поштовати у међуљудским односима.

Према другој варијанти, позитивна норма која је у већој мери неправедна губи и унутрашње и спољашње важење, тј. не сматра се уопште обавезном, па су људи по природи овлашћени да јој откажу послушност или чак да јој се активно супротставе, без обзира на последице по политичко-правни поредак (Висковић, 1981: 112).

Схватање правде као критеријума исправности подразумева уверење о постојању јединственог састава објективних и апсолутних вредности као суштине самог друштвеног живота, односно вредносно дефинисање права, јер се суд о томе шта је право у конкретним условима непосредно изводи из вредновања заснованих на појединим идеологијама правде. Такво схватање се у правној теорији јавља још и као вредносна концепција важења правних норми (Висковић, 1981: 113).

За разлику од природноправног учења, у правном позитивизму је присутно схватање да су вредносни ставови субјективно ирационалног карактера, те да их је због тога немогуће научно проверити, а у овој аргументацији Келзен је несумњиво најзначајнији који сматра да се рационално може утврдити само постојање или сукобљавање интереса и могућности компромисног или дискриминаторског решавања тих сукоба, али није могуће да је једно или друго решење праведно, односно да је за све људе најбољи и објективно ваљан крајњи циљ. Келзен настоји да појам правне норме

потпуно ослободи од појма моралне норме из којег је произишла и која осигурава властиту законитост права и у односу на морални закон (Келзен, 2007: 23). Према Келзеновом схватању правна норма не подразумева моралну норму, односно вредност као императив, већ је она хипотетички суд који изражава специфичну повезаност неког условљавајућег чињеничног стања са неком условљеном последицом (Келзен, 2007: 23).

Међутим, критика примећује да Келзен ипак није био доследан у „чишћењу” правне науке од вредности, будући да је признао законитост као посебну и објективну вредност права, али је прихватио и мир као наводно једину рационалну вредност која се остварује самим заснивањем правног поретка. Највећа слабост Келзеновог искључења вредносног садржаја из појма права је немогућност разликовања да ли вредносни судови треба да утичу на научни појам права као критеријум правности, и да ли вредносни садржаји могу и треба да буду део научног појма права (Висковић, 1981: 120).

Ипак, право се као појава не може у потпуности дефинисати ни објаснити без укључивања вредности и циљева које треба да оствари, а правна наука која би била „очишћена” од вредности била би непотпуна и формална спознаја стварног предмета правног искуства. „Вредносни аспект права, треба да буде, дакле, објект правне знаности и састојак појма права” (Висковић, 1981: 120). У том смислу, потребно је схватити право као вредност и схватити вредности које остварује право.

Један од значајнијих аутора који је испитивао вредности у правном поретку и унео их у појам права је свакако Густав Радбрух, који је, под утицајем филозофије културе баденске школе неокантизма, одредио право као онај део културе који треба да оствари идеју права, правде и правне сигурности. Полазећи од методског дуализма према коме се битак и требање разликују, Радбрух разликује став природних наука који је био ослобођен вредности, затим вреднујући став етике, између њих лоциран став културних наука који ствара међусобне вредносне односе, док се изнад њих налази став религије који превазилази све ове вредности (Радбрух, 1980: 13). Право које припада култури је везано за вредности, оно је стварност чији је смисао да служи праведности (Радбрух, 1980: 15).

Како код Радбруха, тако и код осталих аутора који су појам права одредили кроз вредности, правда је основна вредност правног поретка. Поред правде упоредо делују и остале правне вредности од којих су најзначајније мир, ред, слобода, законитост.

5. Вредност као основ обавезности права

На основу свега што смо претходно рекли о вредностима и објективном праву, долазимо до питања да ли обавезујућа снага права зависи од субјекта и вредности које усваја у својој свести, или је субјект само прилика да се та снага испољи, односно да ли се човек повинује праву само када извршава норму због страха од санкције? Друго схватање води изједначавању права са силом, а према Келзену, који иначе прихвата овакво схватање, суштина норме лежи у њеном објективном важењу, не узимајући у обзир свест, стварну вољу субјекта норме, те она обавезује чак и ако је субјект не познаје (Келзен, 2001: 348–349). Према његовом становишту најважнија је не стварна мотивација субјекта циљем који норма остварује, већ реакција правног поретка у случају када циљ није успео да га мотивише да изврши норму – односно санкција (Келзен, 2001: 222). Другим речима, ако субјект не примењује норму, држава има овлашћења да примени санкцију која на тај начин постаје суштински елемент правне норме, те се субјект повинује праву само када извршава норму због страха од санкције.

Међутим, овакво схватање је непотпуно стога што сагледава норму само са становишта субјекта норме, али не открива стварну обавезујућу снагу и њену способност да нас натера на деловање. Имајући у виду схватање појма објективног права, сасвим је извесно да право као норма обавезује нашим прихватањем вредности које оно остварује. Свака посебна правна норма остварује неку посебну вредност коју можемо прихватити или не прихватити, а свака норма остварује посредно друге више вредности, које обухватају унутрашњу вредност коју норма посредно остварује. У складу са тим, једна од карактеристика обавезујуће снаге правне норме је што она често потиче из неког посредног прихватања. Међутим, уколико је посредно прихватање у супротности са нашим судом о вредности, ми ћемо такву норму одбацити, а такво право чак ни посредно не би могло бити прихваћено, те не би било ни остварено. Овде долазимо до питања санкције, правне принуде и проблема објективног права.

Основни проблем санкције, односно принуде се састоји у питању, у којој мери примена силе, санкција, може да примени право које чак ни посредно није прихваћено. Санкција је, међутим, пука чињеница и она се не може прихватити као вредност, као нешто што треба да буде, па она представља силу а не норму, и као таква не може бити основ нормативне обавезујуће снаге, јер нормативна снага се мора заснивати на некој прихваћеној вредности. Другим речима, ако се покорavamo норми не зато што је прихватамо већ зато што нам прети санкција, ми се не покорavamo норми као вредности већ примењујемо норму како не бисмо били изложени санкцији.

Тако Лукић прави разлику између права – чињенице које изједначује са силом, и права – норме које представља вредност. Следствено томе, постоје правни системи – чињенице који постоје објективно као институција и правни системи – норме, који постоје субјективно у сваком човеку, посебни правни системи који одговарају идеји о правном систему – норми, који је субјект, творац тог система прихватио било посредно или непосредно.

У складу са оваквим гледиштем, примећујемо да Лукић не прави разлику између права и морала, у смислу нормативне обавезујуће снаге која проистиче у оба случаја из вредности коју је неки субјект прихватио. Човек се повинује праву, као уосталом и моралу, увек када извршава норму због њене вредности. Ипак, он истиче разлику између права и морала указујући на посебне садржаје које имају правна правила у односу на морална. Правна правила могу бити морална у индиректном смислу, али су у стању да за-снују обавезу ако их прихватимо због вредности које остварују. Штавише, ако једна вредност припада моралу, она може бити проглашена и као правна вредност, уколико се остварује путем права, а нека норма може бити правна норма без икакве санкције.

Да бисмо дошли до одређених закључака у погледу основа обавезности права, вратићемо се на питање објективног права. Према Лукићу објективно право је реално, стварно постојеће, оно јесте, бивствује и то као чињеница у друштву која се може установити посматрањем. Као такво оно утиче на позитивно право, има обавезујући карактер, те у складу са тим и нагони људе да га остварују путем позитивног права. Објективно право је право које је у сукобу са позитивним и у односу према њему објективно и стварно обавезујуће. Другим речима, право је делотворно не зато што постоји ефикасност његове примене, већ зато што обавезује, односно нагони људе да га остваре. Једна норма има обавезан карактер једино зато јер за људе на које се односи представља вредност (Лукић, 1995: 363). Дакле, основ обавезности права, као објективног се не налази у његовој санкционисаности од стране државног апарата принуде, већ у његовој вредности. Једна норма је обавезујућа за субјекта јер за њега представља вредност, и усвајањем вредности од стране субјекта она добија аутономан карактер.

Примена права у контексту наведеног представља материјалну чињеницу као специфичан вид обавезности норме који произилази управо из вредности која се остварује нормом. У складу са тим и норме позитивног права имају обавезну снагу једино ако субјект чије понашање регулишу претходно усвоји, сједини се са одговарајућим вредностима које те норме остварују.

Норме чије вредности субјект не усваја не могу обавезивати субјекта, јер оне уопште немају обавезну снагу, већ је субјект само приморан да се по таквим нормама понаша путем насиља које му се ставља у изглед. Да би одређене норме представљале право, оне се не могу заснивати само на санкцији, већ морају поседовати и обавезујућу нормативну снагу. Уколико изостане обавезујућа нормативна снага, о праву се заправо не може ни говорити, и доводи до тога да правне норме више не можемо разликовати од других друштвених норми, на пример понашања у оквиру неке друштвене групе која над појединцем примењује силу уколико се не понаша на начин који се захтева од њега. У том смислу не може се направити разлика између, на пример, неке криминалне организације и правила позитивног права која не остварују вредности које усваја субјект чије понашање регулишу. Одговарајући судови вредности се могу применити на разне нормативне системе, те тако и настају и различите врсте норми – религијске, моралне и правне.

У свом делу *Систем филозофије права*, професор Лукић полази од тезе да је право друштвени феномен, друштвена творевина, која се разликује од раније изнетог схватања о вредностима као извору обавезности норми, које су настале као последица индивидуалне, слободне људске активности. Према овом схватању, да би објективно право било истински обавезно, мора имати нормативну обавезујућу снагу, односно мора остваривати вредности које људи на које се односи усвајају. Овакво право, према професору Лукићу, не постоји објективно, као идеална појава независна од људи, већ да би уопште могло бити делотворно а не наметнуто принудом, постоји активно једино у људској свести (Лукић, 1992: 427), те указује на схватање о праву као изразито друштвеном феномену. Свака од многобројних друштвених група ствара бројна друштвена правила специфична за сваку од тих група, укључујући и правна правила (Лукић, 1992: 431).

6. Закључак

Професор Лукић је један од класика српске правне мисли, који је својим радовима значајно допринео развоју правне науке и трајно је обогатио својим размишљањима о држави и праву. Проблематика објективног права и питање стварно обавезујуће снаге права, представља питање чијем се решавању изнова враћао током целе своје шездесет година дуге каријере бављења најсложенијим правно-теоријским питањима. Још од докторске тезе посвећене управо овом питању, његово трагање за одговором на питање сазнања, значаја објективног права, као и његовог односа са позитивним правом, те стварно обавезујуће снаге права, трајало је готово до

краја његовог живота. Зато се може наићи на недоследности у његовом појмовном одређењу појма објективног права и вредности, што је сасвим оправдано имајући у виду дуг временски период размишљања о наведеним питањима, али и његову потребу да пружи свеобухватан и коначан одговор на та питања. Зато смо у циљу потпуног разумевања његове мисли посветили пажњу анализи наведених питања изнетих у оквиру његове докторске дисертације, као и његовим погледима изнетим у оквиру *Система филозофије права*.

Питање од кога је кренуо професор Лукић је питање у којој мери у праву постоји стварно обавезујући идеал, и утврдио да се тај нормативни елемент заснива на обавезујућој снази, који је према његовом схватању идеал – вредност, која се налази у нашој свести, коју смо усвојили, која нас стварно нагони да је остваримо у чињеницама. Осим наведене, постоји још једна обавезујућа снага, нормативистичка, која се састоји у томе да творац неког правног система сматра да његов правни систем треба да примењују сви, добровољно, па чак и принудом, санкцијом. Право ипак не може да почива само на принуди, јер да би било примењено, оно мора да буде норма, односно мора бити усвојено, делотворно за онога ко ће га применити, те у крајњој линији право почива на вредности. Делотворност права се заправо поистовећује са обавезношћу права заснованом на објективним вредностима.

Објективно право за којим професор Лукић трага, да би било истински обавезно, мора имати нормативну обавезујућу снагу, мора остварити вредности које људи на које се односе усвајају. Ово право, према његовом мишљењу, не постоји објективно, као идеална појава независна од људи, већ да би уопште могло бити делотворно а не наметнуто принудом, постоји активно једино у људској свести. Он примену права схвата као специфични вид обавезности норми који произилази из саме вредности која се остварује нормом, па сходно томе и норме позитивног права имају обавезну снагу само ако субјект чије понашање регулишу претходно усвоји вредности које та норма остварује.

У *Систему филозофије права* професор Лукић релативизује своје раније тврдње, уводећи схватање о праву као изразито друштвеном феномену. Како је основна улога права управо друштвена, намењено му је да представља регулатор друштвених односа, те чисто индивидуални правни системи не могу представљати објективно друштвено право, будући да не могу да буду друштвено делотворни. Он покушава да одреди поуздано мерило на основу кога се може утврдити објективност права, и то мерило налази у објективности циљева које право тежи да оствари, односно у ут-

врђивању објективности вредности које се њиме остварују. Објективност вредности које се правом остварују, према његовом мишљењу може се утврдити на основу њиховог општег друштвеног усвајања, те на основу усвајања вредности од стране елите. Према његовом схватању, посебан правни систем елите боље представља објективно право него правни систем масе.

Лукић је тежио да открије право које је објективно, делотворно и стваралачки делатно у датом друштву, а његова разматрања о обавезности права заснованог на објективној вредности јесу покушаји да вредност надвлада силу, а идеал чињеницу и да докаже да истински постоји идеал који је стварно обавезујућ и делотворан (Лукић, 1995: 446).

Литература

Гершић Г. (2011). *Енциклопедија права*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

Келзен Х. (2007). *Чиста теорија права*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

Келзен Х. (2001). *Главни проблеми теорије државног права*, Београд.

Ласк Е. (2005). *Филозофија права и краћи списи*. Београд.

Лукић Р. (1995). *Обавезујућа снага правне норме и проблем објективног права*. Београд.

Лукић Р. (1992). *Систем филозофије права*. Београд.

Поповић М. (1995). *Општа мисао о праву Радомира Д. Лукића*, предговор у књизи Р. Лукић, *Обавезујућа снага правне норме и проблем објективног права*. Београд.

Радбрух Г. (1980). *Филозофија права*. Београд.

Висковић Н. (1981). *Појам права*. Сплит.

Вукадиновић Г. (2015). Схватање професора др Радомира Д. Лукића о објективном праву. у *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*. бр. 4, стр. 1478–1494.

Резиме

Своје схватање о објективном праву и обавезујућој снази правне норме професор Лукић је током времена дограђивао, почев од почетног схватања израженог у докторској дисертацији *Обавезујућа снага правне норме и*

проблем објективног права, па до коначне верзије која се налази у *Систему филозофије права*. Суштина његове мисли о објективном праву састоји се у питању која је то вредност коју право треба да остварује, односно који је објективни циљ права. Према професору Лукићу врховна вредност је „опстанак човечанства”, вредност коју сви људи усвајају, односно „опстанак највећег могућег броја људи уопште, опстанак примерен човеку, најбољи могући и у датим условима”. Према томе је и објективно право „право које омогућава најбољи могући опстанак највећег броја људи сходно датим објективним условима, опстанак у људском достојанству.” Поред одређења појма објективног права, најзначајније питање којим се бавио професор Лукић је питање односа позитивног и објективног права, која се и поред суштинских различитости „подударају у знатном чак и битном делу њихове садржине”, који се односи пре свега на суштину права а не на његову техничку страну. Објективно право је изнад позитивног права, објективно право је истинско право, и зато у позитивно право треба да буду унете све „битне одредбе” објективног права. Несклад између позитивног и објективног права води назадовању друштва, чак и његовој пропасти.

Као такво, објективно право утиче на позитивно право, има обавезујући карактер, те у складу са тим и нагони људе да га остварују путем позитивног права. Објективно право је право које је у сукобу са позитивним и у односу према њему објективно и стварно обавезујуће. Другим речима, право је делотворно не зато што постоји ефикасност његове примене, већ зато што обавезује, односно нагони људе да га остваре. Једна норма има обавезан карактер једино зато јер за људе на које се односи представља вредност. Дакле, основ обавезности права као објективног се не налази у његовој санкционисаности од стране државног апарата принуде, већ у његовој вредности. Једна норма је обавезујућа за субјекта јер за њега представља вредност, и усвајањем вредности од стране субјекта она добија аутономан карактер. Право као норма не може бити обавезујуће другачије него нашим прихватањем вредности које оно остварује.

Jelena Milanović,

PhD student,

Faculty of Law, University of Niš

**VALUE AS A BINDING FORCE OF LAW:
THE CONCEPTION OF RADOMIR LUKIĆ**

Summary

Over time, Professor Lukic upgraded his understanding of objective law and the binding force of legal norms, starting from the initial understanding expressed in his doctoral dissertation “Binding force of a legal norm and the problem of objective law” to the final version in his work “Philosophy of Law System”. The essence of his thought about objective law is embodied in the question on the value that should be attained by law, i.e. the issue of the objective goal of law. According to Professor Lukic, the supreme value is “the survival of humanity”, a value that is adopted by all people; it implies “the survival of the largest possible number of people in general, the survival suitable for man, the best possible in the given conditions”. Thus, objective law is “the law that enables the best possible survival of the largest number of people in accordance with the given objective conditions, the survival in human dignity.” In addition to defining the concept of objective law, the most important issue addressed by Professor Lukic is the issue of the relationship between positive and objective law. Despite the essential differences, they “coincide in a significant and important part of their content” which primarily refers to the essence of law rather than its nomotechnical aspects. Objective law is above positive law; objective law is true law and, therefore, all the “essential provisions” of objective law should be included in positive law. The discrepancy between positive and objective law leads to the decline of society, and may eventually lead to its downfall.

As such, objective law affects positive law; it has a binding character and, accordingly, drives people to exercise it through positive law. Objective law is in conflict with the positive and, in relation to it, it is objectively and really binding. In other words, the law is effective not because of the efficiency of its application but because it obliges and urges people to put it into effect. A norm has a binding character only because it represents a value for the people to whom it refers. Therefore, the foundation of the binding nature of (objective) law is not the sanction imposed by the state apparatus of coercion, but the essential value of law. A norm is binding for the subjects because it represents a value; once the value is adopted by the subjects, it acquires an autonomous character. Law, as a norm, cannot be binding unless we accept the value it affirms.

Keywords: *values, objective law, natural law, positive law, sanction.*